

А. Ф. Шушкевич

НАРОДНА ЛЯЛЬКА

Інструкційні картки

5–6 класи

Тернопіль
Навчальна книга — Богдан

УДК 745
ББК 85.125
Ш 98

Шушкевич А. Ф.

Ш 98 Народна лялька. Інструкційні картки : 5–6 кл. / А. Ф. Шушкевич. —
Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2015. — 20 с.+4 с. вкл. : іл.
ISBN 978-966-10-3761-7

Посібник складено відповідно до чинної програми трудового навчання для загальноосвітніх навчальних закладів. Формат посібника — це альбом з роз'ємними листками, які зручно використовувати на уроках як роздатковий матеріал для самостійної роботи учнів. Альбом містить інструкційні картки для практичних робіт з виготовлення народної ляльки. Кожна картка складається з короткого покрокового опису роботи, що дає можливість учневі працювати самостійно.

Посібник розрахований на вчителів загальноосвітніх навчальних закладів, вихователів дошкільних закладів, усіх зацікавлених осіб. Переглянувши цей матеріал, ви неодмінно зробите свою власну ляльку, дотримуючись всіх народних традицій при її виконанні.

УДК 745
ББК 85.125

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

Шматок полотна, льняна пакля, кукурудзяний качан, стрічки, намистинки, нитки — цього достатньо, аби швиденько і без жодних інструментів зробити гарну ляльку-мотанку. Заспокійлива терапія лялькою згодиться для всіх. А ще таке заняття здатне повернути кожного з нас до давніх українських традицій.

Лялька, як дитяча іграшка й оберіг родини та Роду, як могутній магічний талісман і символ зв'язку між поколіннями, znana в багатьох традиційних культурах земної кулі. Народна лялька є частиною культури того народу, який її створив і дбайливо зберігав. Вона — одна з перших дитячих іграшок, бо це зрозуміле дитині зображення людини. Традиційна народна лялька є прадавнім сакральним оберегом. Вважалося, що вона може захистити людину від неприємностей та бід. Ляльку часто використовували в ритуалах. При виготовленні ритуальної ляльки в неї вплітали все те, від чого людина хотіла позбутися (бід, хвороби), і спалювали на вогнищі або топили у воді. Народна лялька відрізняється від звичайної іграшки відсутністю обличчя, бо, за уявленнями язичників, через обличчя в ляльку вселяється душа, тому люди боялися повністю уподібнити її собі. Вони вважали, що лялька з «обличчям» могла нашкодити дитині. Інколи лице заміняв візерунок у вигляді хреста, квадрата, ромба. Такій ляльці надавалося магічне значення. Хрест на обличчі — сонячний знак, що несе світлу, позитивну енергію; цей оберіг символізує гармонію вертикалі (духовності) і горизонталі (земного розвитку людини), тобто допомагає гармонізувати простір.

Колись виготовляли ляльки уміли в кожній селянській родині. Мама чи бабуся робили іграшки з полотна, льону, соломи, дерева, глини, тіста, сиру, плодів. Такі ляльки не шкодили здоров'ю дитини, а навпаки — розвивали її духовний світ. Образи традиційної народної ляльки дуже прості і зрозумілі кожному. Виготовляючи її, людина відпочиває душею і набирається сил. Використання ляльки у сім'ї збагачує та врізноманітнює ігрову діяльність дітей, розвиває традиційні для національної побутової культури вміння. Дитина сприймає народну ляльку як іграшку і як витвір мистецтва, тим самим духовно збагачуючись.

Традиційні народні ляльки дійшли до нашого часу, майже не змінившись, так, як передавали ці витвори з покоління в покоління. Їх можна класифікувати: **за призначенням, за матеріалами, за способом виготовлення, за розміром і навіть за магічними властивостями**, якими народ наділяв ляльку здавна.

За своїм призначенням народні ляльки поділяються на три великі групи: **оберегові, ігрові та обрядові**.

Оберегові ляльки в старовинні часи створювали з метою охорони власного дому, сім'ї, господарів та їх дітей від усякого лиха і недобрих людей.

Ігрові ляльки розважали дітей та мали розвивальну мету: на їх образах малеча вчилася соціальним ролям у суспільстві, засвоювала стереотипи сімейних стосунків. Вони забавляли дитвору в той час, коли батьки працювали.

Обрядові ляльки створювались для проведення якогось обряду на свята.

За матеріалами: ляльки виготовлялися з різноманітних матеріалів — *тканина, дерево, глина, солома, трава, папір*. Найпопулярніші серед українців текстильні ляльки робили переважно зі шматків одягу, що вийшов з ужитку, або з залишків тканини від шиття нового.

За способом виготовлення: ляльки бувають *вузлові* та *шиті*. Вузлові виготовляють способом намотування та прив'язування тканини без застосування голки. Для цього застосовують скручування, скочування, змотування, зв'язування, завивання. Одяг ляльки створювали, намотуючи шматки тканини на тулуб. Голка з ниткою в окремих випадках застосовується при пошитті головного убору та обробці вбрання, наприклад, коли треба вишити фартушок чи сорочечку.

За розміром: висота ляльок в основному визначається приблизно так:

- *ліктюві ляльки* — від ліктя до кінця середнього пальця;

- *вздовж долоні* — від кінця середнього пальця до зап'ястя;
- *впоперек долоні* — тобто на ширину чотирьох пальців руки, або їх іноді називають пальчикові ляльки — тобто розміром з середній палець.

Цікава класифікація за **магічними властивостями**, якими народ наділяв ляльку здавна:

Лялька «На Здоров'я» вважалася лікувальною, тому й робили її з льняних ниток. Стародавні слов'яни вважали, що льон за своїми природними властивостями здатний взяти на себе хворобу і тим допомогти людині видужати. Допомагає лялька ще й добрими побажаннями рідної людини, яка виготовляє цей оберіг для хворого. Тобто таку ляльку можна зробити для себе чи для близьких людей. Придбати її в крамниці можна тільки як сувенір.

Лялька «Немовля» — виготовлялася до народження дитини. Її укладали в ліжечко поряд з малям для охорони його сну та здоров'я.

Лялька із зігнутого мотка тканини: «Кувадка» (або «Куватка») — одна з найпростіших оберегових лялечок. Її робили напередодні народження дитини і вивішували в хаті, щоб відволікати увагу злих духів від породіллі та немовляти. Після народження ляльку клали в колиску для захисту малечі від вроків.

«Вепська» лялька — одна з найдавніших оберегових лялечок. Це образ заміжньої жінки-годувальниці. Її роблять зі шматків ношеного одягу, з них же насмикують нитки для змотування і зв'язування деталей оберегу. «Вепська» лялечка — це символ благополуччя і достатку, а її великі груди — символ ситої, здорової дитини.

Лялечка «Круп'яничка» — це оберіг на ситість і достаток у сім'ї. Традиційно її наповнювали гречаним зерном чи пшеницею, наряджали і дбайливо зберігали на видному місці в кутку під образами. Вірили, що тільки тоді наступний рік буде ситим і принесе достаток. А в голодний час брали крупу з лялечки і варили з неї кашу. Вважалось, що ця каша передає людині сили Матері Землі. Перші жмені при посіві зерна наступного року брали з мішечка, зшитого в образі цієї лялечки.

Лялька «Травниця» — наповнена лікувальними травами. Її необхідно пом'яти в руках, поворошити — і кімнатою рознесеться трав'яний дух, який віджене хвороби. Оберіг підвішували в хаті над колискою дитини, давали гратися дітям, клали біля ліжка хворого.

Лялька «Мати-берегиня» — символ жіночої мудрості, оберіг домашнього вогнища та родинного затишку.

Лялька «Дівчина-наречена» — дівочий оберіг на щасливе заміжжя, для захисту від пристриту. Цю ляльку багато одягали і прикрашали, позаяк вона символізувала придане нареченої і привертала багатого нареченого.

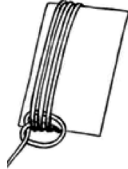

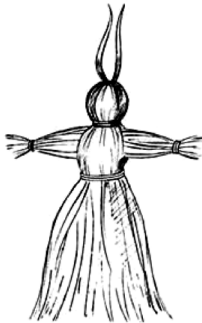
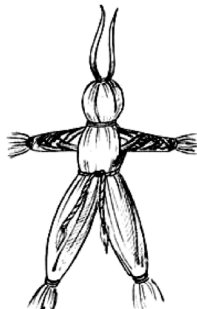
«Дзвіночок» — лялька добрих новин У неї три спідниці, бо наші предки вважали, що в людини є три царства: мідне, срібне, золоте. І щастя людське складається теж з трьох частин: якщо тілу добре, душі радісно, дух спокійний, то людина цілком щаслива.

Під час виготовлення народної ляльки найважливіші деталі з'єднуються без застосування голки, голку використовують лише для пошиття і оздоблення вбрання.

У наш час інтерес до народної традиційної ляльки надзвичайно великий: проводяться майстер-класи, видаються книги, в Інтернеті можна знайти багато інформації про це. Вивчення технології виготовлення мотанок виховує в дітей належне ставлення і повагу до національної культури, вчить цінувати працю людини та викликає бажання фантазувати і творити своїми руками. А значить — у стрімко мінливому світі залишиться пам'ять предків, яка не дасть нам забути свою історію.

Автор сподівається, що матеріали посібника допоможуть у роботі вчителям трудового навчання, керівникам гуртків та студій декоративно-ужиткового мистецтва, а також усім, хто бажає створювати народну ляльку.

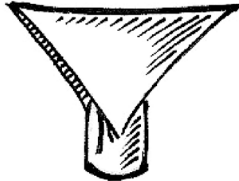
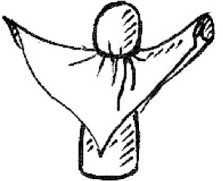
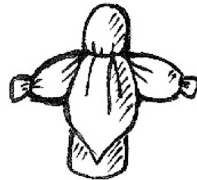

ІНСТРУКЦІЙНА КАРТКА 1

ЛЯЛЬКА З НИТОК	
<i>Матеріали:</i> нитки для в'язання. Висота ляльки приблизно 15 см.	
<i>Технологічна операція</i>	<i>Зображення операції</i>
1. На будь-якому предметі вибраного розміру намотати нитки для тіла, більш товстий пучок, і для рук — у два-три рази тонший.	
2. Розрізати пучок ниток з одного боку і перев'язати посередині — це тулуб.	
3. Ниткою перев'язати пучок на місці шиї, нитку не відривати.	
4. Другий пучок ниток завдовжки 6 см — це ручки. Перев'язати на відстані 0,5 см від краю, імітуючи долоньки.	
5. Розділити пучок-тулуб навпіл і, вставивши в нього ручки, перев'язати на місці талії. Оформляємо поясок і пов'язку на голову.	
6. Для виготовлення ляльки-хлопчика слід розділити пучок ниток під лінією талії навпіл і перев'язати кожен отриманий пучок на відстані 0,5–1 см від краю, імітуючи ступні.	

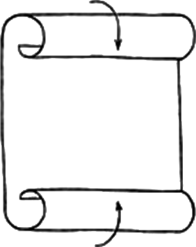

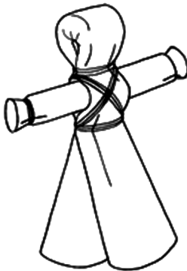
ІНСТРУКЦІЙНА КАРТКА 2

ЛЯЛЬКА НЕМОВЛЯ	
<i>Технологічна операція</i>	<i>Зображення операції</i>
<p>1. Скласти шматок тканини у смужку завширшки 8–9 см. Змотати смужку в моток і перетягнути посередині паском з двох скручених ниток. Зав'язати вузол, що символізує пуп — центр життєвої сили.</p>	
<p>2. Позначити голівку. Для цього перетягнути моток нитками, виділяючи третину довжини.</p>	
<p>3. Пов'язати хустинку.</p>	
<p>4. Сповити щільно в пелюшку.</p>	
<p>5. Обгорнути сповивальником.</p>	
<p>6. Закріпити сповивальник стрічкою. Лялечка готова.</p>	

ІНСТРУКЦІЙНА КАРТКА 3

ЛЯЛЬКА-МОТАНКА НА ОСНОВІ СТОВПЧИКА З ТКАНИНИ	
<i>Технологічна операція</i>	<i>Зображення операції</i>
1. Шматок товстої тканини скрутити трубочкою в руках; посередині замотати ниткою. Висота готової трубочки повинна бути близько 11 см.	
2. Квадратним клаптиком світлої бавовняної тканини накрити трубочку зверху (кутиком).	
3. Відступити від верху трубочки 1,5–2 см і перев'язати ниткою по лінії шиї.	
4. Скласти обидва кінці для рук таким чином, щоб зрізи тканини опинилися всередині.	
5. Кольоровою ниткою «Муліне» зав'язати рукавички біля зап'ястків.	
6. Пов'язати на голівку хустку з трикутного клаптика світлої або декоративної тканини.	
7. Прямокутним клаптиком кольорової тканини обгорнути нижню частину тулуба і прив'язати до талії, щоб вийшла спідниця.	
8. Прив'язати до талії фартушок зі шматочка мережива або тасьми.	

ІНСТРУКЦІЙНА КАРТКА 4

ЛЯЛЬКА-МОТАНКА НА ОСНОВІ ЗІГНУТОГО МОТКА ТКАНИНИ	
<p><i>Матеріали:</i> два шматки світлої тканини 40х40 см і 20х20 см; шматок білої тонкої тканини 40х40 см; червоні бавовняні або вовняні нитки; тканина і тасьма для виготовлення одягу.</p>	
<p>1. Тіло: шматок світлої тканини 40х40 см два рази згорнути до центру з одного й іншого боку і скачати в щільний моток. Закріпити кінці, щільно обмотавши їх нитками. Скласти навпіл. Це буде тулуб.</p>	
<p>2. Перегинаємо отриманий моток навпіл. Сильно пропрасуємо його пальцями, надаючи плоскої форми. Голова ляльки буде там, де проходить згин.</p>	
<p>3. Руки: скрутити менший клаптик, трохи відступивши, нитками туго обкрутити кожен з кінців заготовки. Виходять символічні манжети на ручках майбутньої ляльки. Нитки зав'язуємо і обриваємо. Довгі «хвостики» ховаємо в складках тканини.</p>	
<p>4. Між шарами тканини вставляємо деталь ручок ляльки. Фіксуємо ниткою, обвиваючи «шию», «талію» і хрест-навхрест «груди» та «спину». Зав'язуємо, кінці нитки обриваємо, а «хвостики» знову ховаємо в складках тканини.</p>	
<p>5. Фігура ляльки виходить у формі хреста. Тепер треба ляльку одягти і прикрасити: примотати спідничку, прив'язати волосся з ниток, оздобити тасьмою і стрічками.</p>	
<p>На основі такої технології можна виготовити Багаторучку, Нерозлучників і авторські варіанти ляльки-мотанки.</p>	